

ADDENDA ET CORRIGENDA

Despre calitatea surselor arhivistice și rolurile autorului-creatorului-deținătorului de documente

Motto:

“În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Leopold von Ranke propunea scrierea istoriei «așa cum a fost ea», susținând permanentă întoarcere la document. Cu timpul, o asemenea viziune și-a dovedit limitele, pe măsură ce se extindea constatarea că documentul (și, prin extensie, arhivele) **nu constituie tocmai un element de analiză obiectiv, iar elaborarea lui (lor) este dictată de o sumă întreagă de interese, inclusiv politice.** Ca urmare, prindea contur ideea că, într-o bună măsură, **politicul este cel care poate dicta conținutul unui document.** Mai departe, **arhivele așteaptă să fie prelucrate de către istoric: se ivește un nou mănunchi de interese, de această dată mai puțin politice și mai degrabă intelectuale, iar documentul servește cauzei istoricului care îl utilizează pentru a-și confirma propriile teorii.** Riscul crește în momentul în care istoria însăși cade sub incidența interpretării sale de către factorul politic, iar abordarea istorică își pierde rațiunea căutării adevărului, subordonându-se deseori politicului. Iar politicul produce în continuare documente, ciclul părând să continue imperturbabil.

Tonul voit sceptic al rândurilor de mai sus nu trebuie însă generalizat și nici preluat stricto sensu. El nu se dorește a fi decât o provocare. Una care să incite la dezbateri în jurul triumphiului preconizat mai sus:

Arhive-Istorie-Politică. [s. n.]”*

1. Argument

Citatul de mai sus, care se dorea o incitare metaforică pentru participarea la această conferință organizată de Arhivele Naționale, reprezintă pentru mine un text care putea fi la fel de bine plasat într-un material cu titlul: *Inutilitatea arhivelor*. Așa cum este descris, în fața atâtor riscuri la care este supus bietul document, în fața unui atât de puternic “zgomot” în transmiterea mesajului informațional (recte, de la codificarea unei realități, a unui fapt istoric până la decodificarea lui de către un utilizator, cu scopul de a reconstitui realitatea inițială), întrebarea firească mi se pare a fi: de ce să mai păstrăm arhivele? *Cui prodest?* — oricum totul e acoperit de interese mistificatoare...

Acest text, oricât de metaforic și de general și-ar dori să fie, oricât de împărtășit poate și de către “demitizatorii cu orice preț”, conține erori de apreciere semnificative. Aceste erori se manifestă atât prin interpretarea forțată a unor situații (arhivele ar fi

---

* Extras din *Invitația de participare la Conferința “Arhive, istorie și politică în România secolelor XIX-XXI”*, 21-22 septembrie 2012, București.

chipurile “element de analiză obiectiv”), cât și prin omisiuni semnificative ale procesului de creare/păstrare/interpretare a izvoarelor istorice (istoricii ar prelucra arhivele, nu arhiviștii...). Cel mai grav însă mi se pare că toate aceste erori au la bază o înțelegere superficială (sau o neînțelegere, mai degrabă) a logicii de creare, păstrare și folosire a arhivelor. Ceea ce este cu adevărat îngrijorător pentru cei care cunosc fenomenul este însă perpetuarea practicilor deficitare legate de crearea și administrarea arhivelor, care amenință calitatea izvoarelor istorice viitoare. Altfel spus, e îngrijorător că nu s-a învățat nimic din trecut...

2. Accidentul de mașină și izvorul istoric

Deși comparația care urmează va ultragia mulți erudiți, cred că este relevantă și adevărată. Această comparație se dorește expresivă pentru prima etapă din munca unui istoric: reconstituirea faptelor. Așadar, cum reconstituie un istoric niște fapte trecute?

Mutatis mutandis, va proceda la fel cum un polițist reconstituie un accident auto. Se delimitează evenimentul; se fac măsurători și se culeg alte date cantitative, măsurabile; se culeg mărturii ale persoanelor implicate; se culeg declarații ale celor care au participat ca martori la acel eveniment. Toate acestea formează un dosar și, apoi, analizându-le, ofițerul va încerca să reconstituie filmul evenimentului: ce s-a întâmplat, cum s-a întâmplat, cum s-a comportat fiecare dintre persoanele implicate, cum ar fi trebuit să se comporte (măsurat cu un sistem de referință – legislația specifică), care au fost factorii care au influențat (în bine sau în rău) un anumit comportament.

Istoricul va proceda identic: va delimita evenimentul, în timp și spațiu; va analiza mărturiile celor direct sau indirect implicați și, dacă este posibil, va aduna date cantitative; va analiza aceste mărturii, încercând să reconstituie evenimentul (ce și cum), comportamentul celor implicați, factorii de influență și consecințele.

Ceea ce este comun, dincolo de mecanism, este însă faptul evident că, neparticipând direct la producerea unui eveniment, niciunul dintre cei doi “reconstituitori” nu poate face altceva decât un exercițiu de imaginație bazat pe “adevărurile” spuse de probe și de mărturii. Atât probele, cât și mărturiile se potrivesc 100% între ele doar în cazul fericit; cel mai adesea, fiecare dintre aceste informații sunt alterate, filtrate de diverși factori, de la decalibrări tehnice ale aparaturii până la subiectivismul de percepere al martorilor umani. Altfel spus, la reconstituire, cei care analizează va trebui să găsească punctul comun al “adevărurilor” individuale și să îl declare pe acesta “adevărul oficial”.

Am insistat intenționat în paragraful anterior asupra “adevărurilor” pentru a sublinia un fapt de bun simț: **arhiva**, ca sumă a unor documente ce cuprind “adevărul” unor evenimente, **nu este Adevărul Absolut**; o arhivă cuprinde “adevărul” instituției care a creat-o. Iar când trebuie făcută o analiză critică a “adevărurilor”, mărturiile instituționale, birocratice, tind, de multe ori, să fie mai credibile decât mărturiile individuale, pentru că **birocrația** lucrează după reguli; tinde spre obiectivitate, spre reducerea subiectivității persoanei și imparțialitate, iar funcționarea tinde să fie continuă, indiferent de persona din spatele funcției. Cel puțin, aceasta ar fi logica de funcționare a birocrației. Acești parametri de funcționare ai instituțiilor, ai organizațiilor sunt cei care dau greutate arhivei și îi asigură locul important în cercetarea trecutului. “Adevărul” istoricilor poate varia, în funcție de pregătirea, modul de gândire și de concepțiile lor; ei vor putea rescrie ori de câte ori vor dori propriile “adevăruri”. Arhiva însă, odată produsă organic, generată direct de procesele instituționale, va rămâne neschimbată, ca

mărturie directă a modului în care o anume organizație, prin angajații ei, a înregistrat o anumită informație despre evenimente. Izvorul istoric de calitate rezultă așadar dintr-o consemnare fidelă a “adevărului” – pe care ar trebui să o realizeze **birocrați** pregătiți profesional, care lucrează în instituții cu reguli clare și ferme –, dintr-o păstrare integrală și contextualizată a aceluși izvor și dintr-o consultare profundă, completă și contextualizată (din nou) a documentelor.

3. Despre calitatea izvorului istoric documentar: crearea documentului

Un truism adeseori neglijat de istorici este acela că “documentul obișnuit nu este creat pentru istorie”¹; el este întocmit pentru a servi instituției în care lucrează autorul documentului², pentru satisfacerea unor interese legitime, imediate și practice. Până când **istoria** va veni să reconstituie un anumit fapt, realitatea și sarcinile de serviciu trebuie gestionate în mod corespunzător, deci documentele trebuie întocmite în așa fel încât instituția să funcționeze și să răspundă cerințelor proprii și celor ale cadrului normativ.

În acest sens, un prim factor care afectează calitatea documentului întocmit este nivelul de competență al autorului. Dacă – reluând exemplul anterior – polițistul care cercetează locul faptei este incompetent profesional de a surprinde realitatea, aceste caracteristici se vor reflecta direct în calitatea documentelor întocmite. Atunci când, ca istoric, vei constata că un document de arhivă este întocmit de o persoană slab pregătită, credibilitatea respectivului izvor ar trebui să fie îndoielnică din start. De pildă, în multe locuri din Arhive se păstrează documentele de naționalizare și inventariere a bunurilor din 1948-1949, realizate de proaspăt “funcționari” numiți din rândurile “clasei muncitoare”, cu o pregătire profesională și o capacitate intelectuală discutabilă. Documentele par a fi scrise de agramați, de absolvenți de maximum patru clase. Ce credibilitate pot avea documentele întocmite de aceștia³? Probabil că ei trebuia să fie supervizați de către persoane mai înzestrate intelectual, însă, atât timp cât doar acei agenți au fost la fața locului, ce mai contează o supervizare formală, *post factum*? De aici putem constata importanța calității funcționarilor ca autori propriu-ziși de documente: un corp funcționăresc de proastă calitate furnizează documente de proastă calitate, care, în final, vor conduce la surse istorice de proastă calitate. Și nu politica e direct vinovată...

Pe de altă parte, chiar și atunci când există competențe, pot exista intenții ilicite, menite să ascundă anumite fapte. Această situație face obiectul unui articol distinct în Codul Penal: “Falsificarea unui înscris oficial cu prilejul întocmirii acestuia, de către un funcționar aflat în exercițiul atribuțiilor de serviciu, prin atestarea unor fapte sau împrejurări necorespunzătoare adevărului ori prin omisiunea cu știință de a insera unele date sau împrejurări, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani” (art. 289)⁴. În

¹ Dimpotrivă, atunci când se declară că un document este destinat istoriei, abia atunci el devine suspect de părerii partizane...

² În prezentul material, vom face următoarele diferențieri: **autor al documentului** = persoana care poartă răspunderea redactării conținutului intelectual al unui document; **supervizor al autorului** = persoana/funcția responsabilă de a verifica forma și fondul unui document întocmit de autor și de a-l valida instituțional (are drept de semnătură); **creator de arhivă** = organizația care produce un fond arhivistic.

³ Amintim și faptul că la retrocedări, instanțele și juriștii statului nu au pus nicio clipă la îndoială aceste documente (cel puțin după informațiile pe care le deținem).

⁴ Remarcăm același articol, cu mult mai larg și detaliat, în *Codul Penal* al lui Cuza (1865), art. 123-124.

măsura în care falsul este incidental și nici supervisorul autorului sau o altă persoană contemporană nu l-a detectat, este mai puțin probabil ca cineva să poată identifica acest fals, după mai multe decenii. “Adevărul”, chiar remarcat corect, va intra astfel în istorie cosmetizat, ca o dovadă a lipsei de profesionalism a celor ce trebuia să depisteze falsul. Politica iarăși nu e vinovată pentru acest lucru...

Mai grave sunt însă situațiile în care falsurile, greșelile, erorile în întocmirea documentelor sunt oficializate instituțional. Acest lucru poate depinde de profesionalismul supervisorilor (care pot fi la fel de nepregătiți ca și autorii documentelor) și, prin aceasta, de nivelul de competență instituțională, dar și de o stare generală de complicitate.

Să luam ca exemplu cazuri din arhivele anilor '80, când state de plată erau întocmite pe formulare diverse, de pildă, pe “fișe de magazie”. Ca utilizator istoric sau jurist, constați de pildă, acolo unde **simți** că ar fi salariul brut, o rubrică “număr rulmenți”; acolo unde ar trebui să fie sporul de vechime – “nr. bile de rulmenți”. Acel document nu mai e nici “fișa de magazie” și nici “stat de plată”; fondul și forma prescrisă de lege nu coincid. Iar dacă cei aproape-contemporani încă mai pot înțelege, prin diverse analogii, și mai pot citi printre rânduri, după două-trei generații de proceduri contabile modificate nimeni nu va mai pricepe acele **meta-informații**. Că au fost întocmite astfel din criză de formulare, că au fost întocmite din lene –, lipsa formei la întocmirea documentelor face din acestea nu doar acte neautentice, ci și o dovadă asupra lipsei profesionalismului și rigorii instituționale în întocmirea propriilor documente. Și, iarăși, politica nu are nicio vină...

Așa cum spuneam, calitatea slabă a izvorului istoric poate fi generată și de falsificarea voită a informației, în complicitate autor-supervisor. Raportările false din timpul regimului comunist încă sunt lucruri general cunoscute⁵. Este absurd să considerăm că Nicolae Ceaușescu, beneficiarul ultim al unor rapoarte, ar fi încurajat falsificările; la fel cum ar fi absurd să credem că cei care întocmeau rapoarte ajustate erau mănași de idealuri preînalte, fie de sabotori, fie de susținători ai regimului. Este mult mai plauzibil să considerăm că acel “falsificator” își asigura mici sau mari avantaje personale, de la siguranța locului de muncă până la asumarea unor merite de bun și harnic angajat. În mod similar, fabricarea de dosare de informatori de către ofițeri din fosta Securitate putea avea diferite scopuri, dar în mod cert nu se număra printre acestea o eventuală intenție de compromitere a unei persoane în regimul politic ce avea să urmeze... Este mai probabil vorba despre buna faptă a vreunui ofițer care își făcea planul la numărul de recrutări de informatori⁶. Aceste acțiuni sunt falsificări evidente și ar fi trebuit să fie identificate și sancționate. Neidentificarea, nesancționarea lor, ba mai mult proliferarea acestora nu indică altceva decât o situație de complicitate de grup a unor persoane care nu și-au îndeplinit, din diverse motive, atribuțiile de serviciu. Opțiunea complicității este

⁵ Personal, nu știu să existe demonstrații academice asupra acestor falsuri în raportări statistice, a locului în care ele se produceau și a persoanelor care le realizau.

⁶ Menționăm aici și exemplul furnizat de dna Zoe Petre cu ocazia discuțiilor din cadrul conferinței, despre funcționarii din timpul regimului nazist, care, în opinia doamnei Petre, ar fi dat dovadă de o lașitate extremă prin evitarea oricărei mențiuni despre lagărele morții. Opinia noastră este însă diferită: dimpotrivă, este o dovadă perfectă despre complicitatea acelor funcționari cu regimul și acțiunile acestuia: autorii documentelor știau că astfel de mărturii pot fi incriminatorii și au avut grijă să nu lase urme documentare despre faptele lor...

însă individuală; ea poate fi caucionată de un anumit context social și politic, dar responsabilitatea rămâne a persoanelor. Iar politica nu are nicio vină...

4. Despre calitatea izvorului istoric documentar: păstrarea documentelor/ arhivei

Odată întocmite și asumate instituțional, documentele vor fi îndeplinit nevoia pentru care au fost întocmite și apoi vor fi trecute în pasiv, adică arhivate. Că ele conțin adevăruri sau falsuri, că ele reflectă buna sau reaua pregătire a funcționarilor – toate se “topesc” în uitarea arhivei unde, pentru buna siguranță a locului de muncă, toți cei care le-au întocmit speră să rămână nederanjate...

Informațiile pot fi însă importante și valoroase, iar istoricii să aștepte să scrie istoria în baza lor. Dar până să ajungă la istorici, pentru potențiale nevoi, aceste documente vor fi păstrate timp de 30 de ani în arhivele creatorilor. Dacă vor fi păstrate...

Ce frumos ar fi să putem reconstitui și scrie astăzi istoria Orașului Stalin! Acest lucru nu mai este însă cu puțință, cel puțin nu pe surse oficiale, atât timp cât arhiva Primăriei pentru prima jumătate a deceniului șase a fost distrusă de inundații și mucegaiuri. Cum a fost atunci? Vom ști o parte din adevăr, dar adevărul administrației orașului nu va fi cunoscut... La fel, vom putea vorbi despre calitatea sau lipsa de calitate a tractoarelor produse la UTB Brașov; dar mai există arhivei ei? Sau ne vom baza pe păreri pro și contra, iar izvoarele istorice reprezentate de contracte de milioane de dolari (câștigate sau pierdute) – care ar reprezenta adevărata dovadă a nivelului de competitivitate – nu vor mai putea fi folosite pentru că poate nu mai sunt?

La fel, folosirea intensivă a documentelor favorizează distrugerea lor. Oricine a văzut un birou de carte funciară a rămas îngrozit cum arată planșe vechi de 100 de ani, care ne arată istoria cea mai exactă a așezărilor: dispunere în teren, amplasarea localităților, nivelul tehnic al topografiilor etc. Dar nevoia curentă ignoră cu bună știință istoria, iar izvorul istoric va dispărea prin distrugere.

Păstrarea fragmentară și incompletă poate duce la reconstituiri amuzante, dar nu mai puțin inexacte. S-a spus adesea, cu ocazia reconstituirilor de proprietate, că suprafața de terenuri solicitată pentru retrocedare depășește suprafața localităților⁷ și chiar a țării. Cei care au cercetat astfel de documente știu că, dincolo de posibile fraude, s-ar fi ajuns la această situație tocmai pe baza arhivelor și adevărilor parțiale existente acolo... Puțini știu că la împrumutările din 1945 trebuia să îndeplinești anumite condiții și că, în lipsa acestora, pământul atribuit nu îți mai era acordat. Păstrarea fragmentară a arhivelor acelei perioade a dus ca dosarele primei faze (a repartizărilor de loturi) să fie păstrate, în timp ce documentele cuprinzând corecțiile ulterioare – nu, sau doar parțial. Ca urmare, pe baza arhivei, au putut fi împrumutați oameni care nu au avut, de fapt, pământ niciodată... La fel, un caz celebru este cel al sașilor din comuna Hălchiu, jud. Brașov: locuințele confiscate în 1944-1945 au fost date altor persoane; la întoarcerea din prizonierat, la 1956, foștilor proprietari le-au fost restituite locuințele⁸. Fiecare parte are actele de proprietate valabile la un anumit moment, dar nu s-au păstrat actele... Ca

⁷ De exemplu, <http://www.romanialibera.ro/actualitate/locale/suprafata-de-teren-revendicata-depaseste-possibilitatile-de-restituire-24517.html> (toate trimiterile către resurse de pe Internet din prezentul material au fost verificate în data de 10 decembrie 2012).

⁸ Fapt care a atras revolta noilor locatari, pentru potolirea cărora a fost nevoie de intervenția Securității... (*Hălchiu – o istorie în imagini*, Brașov 2007, p. 23).

urmare, astăzi, pe același imobil se luptă, cu “acte ferme”, bazate pe arhive incomplete, două rânduri de proprietari...

Un alt exemplu: la sfârșitul deceniului 8 al secolului trecut, în mai multe sectoare de activitate s-a introdus masiv informatizarea. Ce a rămas din arhiva informatică a României comuniste?... Am fost sau nu o țară bananieră? S-a produs sau nu ceva? Exista sau nu un anumit nivel de tehnologizare? Era sau nu eficient? Este posibil ca aceste întrebări să nu primească niciodată un răspuns concret, ci poate doar circumstanțial – în cazurile fericite.

Aceste câteva exemple urmăresc să susțină ideea că păstrarea deficitară a arhivei poate anula profesionalismul autorilor și instituțiilor care au întocmit acele documente – izvoare istorice. **Istoricul poate avea aceste surse de informare dacă ele s-au păstrat;** abia apoi poate pune în discuție calitatea acelor surse, credibilitatea și autenticitatea lor. Și, din nou, Politica nu are nicio vină în nerespectarea legii. Dar istoria are direct de suferit prin izvoare istorice incomplete, parțiale și, implicit-involuntar, părtinitoare.

Însă chiar presupunând că arhiva a fost corect întocmită și corect păstrată, apare un moment în care alt funcționar al Statului trebuie să își dea proba de profesionalism: evaluarea și eliminarea autorizată (selecționarea) documentelor. Producția documentară a birocrăției moderne este atât de mare, încât nimeni nu își poate propune, în mod realist, să păstreze pentru totdeauna întreaga arhivă a unei instituții. Aici intervine arhivistul, prin stabilirea criteriilor după care informațiile (a se citi: documentele) mai puțin importante sunt eliminate, iar cele relevante pentru istoricul instituției și al comunității cu care aceasta a interacționat, să fie păstrate⁹.

Această evaluare a importanței documentelor în vederea păstrării permanente, în vederea “recrutării” izvoarelor istorice, este una de maximă importanță. În primul rând, pentru că istoria va fi scrisă pe baza documentelor păstrate în urma deciziei luate. Și, în al doilea rând, pentru că aceste decizii sunt ireversibile, consecința directă fiind distrugerea acelor documente considerate ca neavând statut de izvoare istorice relevante.

Prima remarcă impune o responsabilitate uriașă pe umerii celor chemați să realizeze/supervizeze această activitate – arhiviștii. Istoricii vor să știe anumite lucruri; ziariștii, altele; amatorii de istorii locale, altele; arhitecți – anumite aspecte etc. Practic, orice persoană poate avea propriile interese în lecturarea unor documente trecute, pentru a scrie o istorie sau a cunoaște ceva de odinioară. Arhiviștii sunt cei chemați să asigure o echilibrare a acestor interese și să asigure o alegere, o selectare proporționată a documentelor care să permită cunoașterea pentru toți cei interesați. Dar care este

⁹ Menționăm aici și intervenția dlui Marius Diaconescu din cadrul dezbaterilor, care susținea că arhivistul nu evaluează sursele istorice, aceasta fiind sarcina istoricului. Remarcăm însă că, până în momentul în care izvorul istoric devine liber accesibil pentru cercetare în cadrul arhivelor istorice, fondurile arhivistice sunt deja selecționate, adică acolo se vor găsi doar acele documente considerate relevante pentru istorie de către arhiviști. Cu alte cuvinte, prima selecție și prima cenzură asupra modului cum va fi scrisă istoria aparține arhiviștilor. Și nu doar în România, ci oriunde există profesia de arhivist. Oricum, asemenea abordări vădesc profunda rămânere în urmă a discuțiilor profesionale, de istorie și arhivistică din România, menținute undeva, la nivelul anilor '60-'70 ai secolului trecut. În prezent, la nivel internațional, evoluțiile interne profesionale istorice și arhivistice au separat atât de mult domeniile, încât, chiar dacă ar fi implicați în procesul de evaluare, istoricii ar face cu greu față unor abordări arhivistice moderne (vezi, în acest sens, o excelentă prezentare în Fr. Blouin Jr & W. Rosenberg, *Processing the Past. Contesting Authority in History and the Archives*, [Oxford] 2013, în special 85-93).

pregătirea arhiviștilor? Care sunt principiile și criteriile pe care le folosesc în această evaluare? Care este măsura în care aceste principii și criterii sunt aplicate și dacă ele sunt filtre suficient de bune pentru viitor? Nu cumva arhiviștii evaluează în funcție de experiența lor concretă (mai mare/mai mică, mai relevantă sau mai puțin relevantă) și mai puțin pe baza unor analize științifice, referitoare la curente de cercetare istorică, cantitate de documente produse, interesele cercetării etc.? Nu cumva e mai mult un joc de zaruri mai degrabă decât o analiză științifică? Nu pot oferi un răspuns și, în general, toate aceste întrebări rareori primesc răspunsuri, din simplul motiv că ele nu sunt adresate...

În fine, asociat aspectului anterior se mai ridică problema distrugerilor neautorizate. Câte instituții nu își distrug neautorizat documentele, pentru că “nu mai e nevoie de ele” sau “e nevoie de spațiu”? Aceste distrugeri fără niciun criteriu de conținut sunt echivalente radierii izvoarelor istorice și ștergerii memoriei instituționale.

Și politica nu are niciun amestec în niciunul din aceste cazuri...

5. Despre calitatea izvorului istoric documentar: Arhivele Naționale

Presupunând că dincolo de toate capcanele pe care activitatea umană le întinde existenței izvoarelor istorice, acestea ajung totuși la locul lor de păstrare “veșnică”: Arhivele Naționale. Aici, înainte de a fi date utilizatorilor spre cercetare, mai sunt supuse unui proces de prelucrare arhivistică. Poate altera acest proces de prelucrare informația istorică?

Teoretic, nu. Principul de bază al activității arhivistice (cel puțin în modelul occidental) este cel al **respectării provenienței**. Acest principiu spune că documentele sunt păstrate așa cum le-a produs instituția creatoare, iar arhivistul trebuie să respecte, să reconstituie și să reflecte acest lucru în instrumentele de evidență. În felul acesta, susțin teoreticienii occidentali, se va asigura contextul original, singurul criteriu de organizare al arhivei cât de cât obiectiv – pentru că rezultă organic, din modul organizației de funcționare și acumulare de documente. Orice altă intervenție asupra documentelor, de reordonare sau clasificare a acestora, este subiectivă, nu reflectă modul de constituire a arhivei și, deși poate crea puncte de acces mai facil, deteriorează contextul istoric.

În practică însă, arhivistica din România nu se axează atât de mult pe principii și, în orice caz, nu prea mult pe principiile arhivisticii occidentale. Accentul metodologic este pus pe controlul informației și mai puțin pe contextul ei; este mai important că ai zece dosare și să ai un rezumat pentru fiecare dosar decât să înțelegi de ce ai acele dosare acolo și nu în altă parte și de ce acele informații există în acea formă și nu într-o formă diferită.

Un exemplu clasic îl reprezintă colecțiile de registre parohiale și de stare civilă. Deși Arhivele nu au preluat decât în puține cazuri astfel de documente direct de la parohii, ele au fost asimilate unei colecții generice și “trans-proveniențiale”, deși acele registre – de stat și bisericești – au fost folosite și completate de către primării (și echivalentele acestora). Această “rupere” a provenienței face ca în unele fonduri arhivistice de primării să existe documente de stare civilă care ar sprijini, în mod normal, citirea și înțelegerea registrelor, însă ele sunt păstrate separat și nu există niciun fel de referință încrucișată cu respectivele registre.

Un alt exemplu îl reprezintă arhivele de întreprinderi. Regăsite printre alte documente, arhivistul se va limita (conform metodologiei) la a lua în evidență niște planuri de camioane, de pildă, fără să încerce să identifice ce reprezintă ele în context,

care era proveniența lor în cadrul arhivei: sunt planuri de producție, sunt proiecte, sunt prototipuri etc.

Se poate spune că aceasta este muncă de istoric, nu de arhivist (sau, mai grav, de funcționar public!). Desigur, însă suntem de părere că este latura istorică a muncii de arhivist deoarece, în caz contrar, rezumarea unui teanc de document nu este o muncă cine știe ce intelectuală (rezumatul unei opere literare se învață în clasa a IV-a și a IX-a, deci nu este nevoie de studii superioare să faci un inventar); istoricul instituțional și al condițiilor de creare a documentelor – da. Problema cea mai gravă este însă că, prin modul de a redacta liste nesfârșite de rezumate fără a le contextualiza, arhivistul poate induce în eroare istoricul. O plasare în context greșit a documentelor poate denatura semnificația informației respective. Un exemplu tipic este dat de documentele fostului Grup Etnic German. Fondurile arhivistice ale GEG au fost confiscate, după 1944, de către prefecturi, de unde au fost preluate la Arhivele Statului. Cum la 1944, în multe cazuri, nu s-au făcut preluări pe bază de inventare, era sarcina arhivistului să identifice acele documente ce aparțineau GEG. În cazul în care documentarea nu a fost corespunzătoare, iar istoricul instituțional a fost slab sau a lipsit complet, o parte a dosarelor GEG au fost încorporate, parțial sau integral, în fondurile prefecturilor, însă cercetătorul nu poate ști decât în măsura în care i se prezintă un istoric al fondului. Altfel, se pot descoperi dosare în fondurile prefecturilor care să dea impresia unor “atribuții” și a unor documentații “întocmite”, în mod cu totul straniu, de fosta instituție a statului.

Cu alte cuvinte, o metodologie arhivistică corectă și modul de respectare a acestora sunt elemente extrem de importante în furnizarea unei informații istorice nealterate și de calitate. Din nou, politica nu are prea mult de-a face cu acest lucru...

6. Istoria de mâine este prezentul de azi. Sursele istorice azi

Să spunem că acestea sunt lucruri trecute. Să spunem că astăzi, într-o societate modernă, plină de certificări standardizate, raționalitate și europenism, asemenea practici nu mai există și sunt create condițiile pentru întocmirea de documente ale instituțiilor publice corecte, legale și fără alterări. Să fie oare așa?

Am fost extrem de surprins să descopăr un ordin al Ministrului Finanțelor prin care o serie de acte financiar-contabile puteau circula fără ștampilă și semnătură¹⁰. Nu este vorba despre niște formulare speciale, ci, în general, simple tipărituri la imprimantă scoase dintr-o bază de date. Despre modul cum aceste baze de date reprezintă “originalul” – sursa de autoritate a informațiilor și despre calitatea lor a vorbit, relativ recent, un raport al Curții de Conturi¹¹...

Alte practici actuale vor să anuleze secole de practică și raționalitate birocratică. Astfel, în istoria umanității s-a ajuns la concluzia că un act încheiat între mai multe părți trebuie întocmit în tot atâtea exemplare câte părți sunt; în felul acesta, fiecare avea reperul legalității și, la nevoie, se puteau compara exemplarele. Cu toate acestea, Statul român a decis că acele cărți de muncă ale angajaților din România nu mai trebuie să existe și la titulari, ci doar într-o bază de date comună, administrată de o entitate privată. La fel, notarii publici nu vor mai întocmi originale multiple pentru părți, ci vor întocmi

¹⁰ Ordin nr. 1364 din 25.09.2007, privind emiterea prin intermediul mijloacelor informatice a unor acte administrative, publicat în “Monitorul Oficial”. Partea I nr. 681 din 08.10.2007.

¹¹ http://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-12943545-raportul-curtii-conturi-trebuie-restructurat-anaf.htm.

un singur original, pentru arhiva lor, după care vor elibera duplicate părților. Istoria ne învață de secole să nu avem încredere, Statul român spune că în țara noastră trebuie să uităm această învățătură...

În fine, pentru că le-am pomenit deja, documentele electronice ridică niște probleme cât se poate de serioase pentru memoria istorică. În vara anului 2012 a existat un scandal legat de niște asumări false de studii ale primului ministru. CV-ul de pe site-ul Guvernului a fost înlocuit cu o versiune corectată. Dacă aceste documente ar fi existat pe hârtie, ele ar fi primit numere de înregistrare și se puteau compara ușor cele două versiuni. Fiind în format electronic, nu mai există nicăieri pe site posibilitatea de a verifica prima formă a documentului și, cu siguranță, niciun identificator care să arate că CV-ul nou este altul decât cel vechi; se poate substitui, e doar un fișier... Există, așadar, documente multe, fără niciun control. Câte documente cu adevărat importante, potențiale izvoare istorice, sunt în aceeași situație?

În același sens, în frenezia tehnologiei insuficient asimilate, tot mai multe instituții încercă să reglementeze folosirea documentelor cu semnătură electronică. O semnătură electronică poate, conform legii, să fie verificată pentru autenticitate timp de zece ani. Ce se întâmplă cu documentele mai vechi de zece ani? În mod normal, pentru acestea ar trebui găsite modalități alternative de verificare a autenticității, integrității și provenienței. Sau, desigur, cineva să re-semneze în permanență actele mai vechi...

Concluzii

Materialul de față și-a propus să arate că, pe drumul unui document de la creare până la folosirea lui de către utilizator (academic sau non-academic), există o serie de faze; în fiecare dintre aceste faze, mai degrabă interese personale și competența/lipsa acesteia determină într-un mod dramatic calitatea informației. Și de calitatea informației depinde, în mare măsură, calitatea istoriei scrise pe baza acesteia.

Politica are o influență asupra documentelor așa cum influențează viața fiecăruia dintre noi. Însă, exceptând legiferarea regimului de păstrare și acces al arhivelor, nu intervine direct în crearea izvoarelor documentare. Politica este implicată în crearea mediului social, al nivelului de pregătire al funcționarilor etc., dar nu dictează soluții și atitudini; legile o fac. Opțiunile individuale afectează mai mult calitatea informației istorice decât politica.

Arhiva nu este adevărul absolut; arhiva este o colecție de mărturii, în general instituționalizate, despre faptele istorice trecute. În mod normal, arhiva instituțională tinde să fie mai obiectivă, mai impersonală decât mărturiile individuale; regulile de consemnare a informațiilor în documente oficiale sunt oricum mai imparțiale decât regulile de scriere a memoriilor. "Adevărurile" din arhive nu se iau însă ca atare, ci împreună cu condimentul numit "critica izvoarelor". Nimeni, exceptând neinițiații sau răuvoitorii, nu mai consideră arhiva ca o reflectare a Adevărului Absolut.

În fine, o ultimă remarcă: istorici de modă mai veche sau mai nouă sunt extrem de îngrijorați despre falsificarea istoriei trecute (mai ales a celei trecute recent). Nu văd prea des însă îngrijorări despre pregătirea istoriei viitoare: cât de pregătiți sunt funcționarii de azi, cum se păstrează arhivele, cum sunt prelucrate. Sau acestea sunt probleme pentru viitorii istorici?

Bogdan-Florin Popovici